

EUGENIUSZ M. BABOSOW, EDWARD W. GIRUSOW,
ANDRZEJ A. GIERASIMCZUK

RADZIECKA FILOZOFIA W DOBIE PRZEMIAN — NOWE ORIENTACJE, MODYFIKACJA DYDAKTYKI

I. REORIENTACJA FILOZOFII

Ostatnie dziesięciolecia nie sprzyjały rozwojowi filozofii w ZSRR. Lata zastoju w ekonomii, pompatyczność w polityce i patetyczność w ideologii odcisnęły swoje piętno na sposobie filozoficznego pojmowania rzeczywistości, spowodowały *ślizganie się* po powierzchni zjawisk, odejście od pogłębionej analizy procesów codziennego życia. Koniec lat siedemdziesiątych oraz pierwsza połowa osiemdziesiątych charakteryzowały się tym, że filozofowie w owym czasie powtarzali w zasadzie to samo (tylko za pomocą innych słów), co pisali oni sami bądź ich koledzy dziesięć i więcej lat wcześniej.

Trzeba powiedzieć, że przedkryzysowy i kryzysowy zastój objął swym zasięgiem całą radziecką filozofię, wszystkie jej kierunki i koncepcje. W ostatnich latach opublikowano w Związku Radzieckim szereg prac, w których w nowy sposób — uwzględniając najnowsze osiągnięcia nauk społecznych i przyrodniczych — rozwiązywano problemy historii, filozofii, socjologii, teorii poznania.

W pracowni uczonych Instytutu Filozofii Akademii Nauk ZSRR, Instytutu Filozofii i Prawa Akademii Nauk BSRR, Instytutu Filozofii Akademii Nauk USSR oraz w uniwersytetach Moskwy, Leningradu, Kijowa, Swierdłowska stawiano i rozwiązywano problemy związane z warunkami rozwoju życia społecznego, wymagające namysłu filozoficznego. Wśród nich można wyróżnić badania monograficzne pióra E. M. Babosowa¹, W. S. Barulina², T. I. Aduła³, B. T. Grigo-

¹ E. M. Babosow: *Socjalnyje aspekty naučno-techničeskoj rewoluciji*. Mińsk 1976; idem: *Učenie K. Marksa o čeloveke i realnyj socializm*. Minsk 1983; E. M. Babosow, S. A. Šavieł, A. P. Lumarenko i inni: *Metodologičeskie osnovy sociologičeskogo issledovanija idejno-vospitatelnoj raboty*. Minsk 1987.

² V. S. Barulin: *Dialektika sfer obščestvennoj žizni*. Moskva 1982; idem: *Istoričeskij materializm: Sovremennye tendenciji razvitija*. Moskva 1986.

³ T. I. Aduła: *Kultura, filozofia i duchovnyj mir čeloveka*. Minsk 1986.

ri i a n a⁴, A. T. Gordijenki⁵, W. G. Fiedotowej⁶ i innych.

Dokonania na polu filozofii i socjologii jakby jeszcze bardziej podkreślały istniejące zapóźnienie w rozwiązywaniu rozmaitych znanych ogólnie problemów. Ich analiza związana jest z wyjaśnieniem miejsca człowieka w społeczeństwie współczesnym, z problemem realnej demokracji, określeniem i formowaniem realnych, a nie wyabstrahowanych wartości duchowych, opracowaniem nowych kategorii, wyjaśnieniem przedmiotu i struktury filozofii marksistowskiej, relacji społecznych itd.

Obecnie analiza filozoficzna zjawisk pieriestrojki — co podkreślił w swoim wystąpieniu filozof z Taszkientu P. N. K o ł o s z i n na konferencji naukowo-teoretycznej, zorganizowanej w dniach 15—16 marca 1988 roku przez Akademię Nauk Społecznych KC KPZR — przebiega na wielu poziomach refleksji, polega zaś między innymi na:

- a) wyodrębnieniu przejawów zastoju i określeniu potrzeb pieriestrojki;
- b) poznaniu i określeniu konkretnych i praktycznych zadań, przed którymi stoi pieriestrojka;
- c) wyszczególnieniu ogólnych właściwości i tendencji pieriestrojki;
- d) opracowaniu modeli teoretycznych pieriestrojki i perspektyw rozwoju społeczeństwa socjalistycznego.

Każdy następny poziom takiej analizy filozoficznej posiada jeszcze większe znaczenie metodologiczne dla praktyki dalszego rozwoju i pogłębienia pieriestrojki, pozwala lepiej spojrzeć w przyszłość i przybliżyć ją⁷. Pieriestrojka w ZSRR wzmogła zainteresowania problemami związanymi z istotą i istnieniem człowieka. A wiadomo przecież, iż podstawowy problem filozofii w ogóle, bez względu na opcję — czy to marksistowską, czy pozytywistyczną, czy egzystencjalistyczną, bądź jakąkolwiek inną, zasadza się na dążeniu do zrozumienia istoty człowieka oraz głównych sposobów, form jego istnienia. Przemyślenie roli ludzkiego czynnika w procesach pieriestrojki, zakłada wszechstronne opracowanie nowego, systemowego podejścia do zrozumienia i określenia istoty człowieka, które nawiązywałoby do całego bogactwa idei K. Marksa i W. I. Lenina w tej kwestii, pogłębiałoby filozoficzną refleksję w sposób odpowiedni do właściwości obecnego etapu rewolucyjnej odnowy społeczeństwa socjalistycznego.

⁴ B. T. Grigorian: *Filosofia o suščnosti čeloveka*. Moskva 1973.

⁵ A. T. Gordienko, J. V. Byčko, A. N. Jermolenko i inni: *W plieniu socialnych illuzij*. Kiev 1983.

⁶ V. G. Fedotova: *Kritika socio-kulturnych orientacij v sovremennoj buržuaznoj filozofii*. Moskva 1981.

⁷ Patrz: *Filosofskie problemy perestrojki*. „Filosofskie nauki” 1988, nr 9, s. 114—115.

Nie można pominąć faktu, że ten problem był często podejmowany jeszcze w latach poprzedzających pierestrojkę przez takich filozofów radzieckich, jak: W. G. Afanasiew, L. P. Bujewa, A. G. Zdrowomysłow, T. I. Ojzerman, G. L. Smirnow, L. T. Frołow, W. I. Szinkaruk i inni. W pracach tych filozofów istota człowieka została uchwycona za pomocą analizy systemowej tych relacji społecznych, które obejmują swym zasięgiem jednostkę ludzką, to jest relacji o charakterze politycznym, narodowym, klasowym, zawodowym, społeczno-psychologicznym itd. Owe związki rozpatruje się z co najmniej czterech punktów widzenia:

- a) ze względu na ich dialektyczne współdziałanie;
- b) w świetle istotnych właściwości;
- c) w ich skomplikowanych uwarunkowaniach;
- d) w ich jedności z rozwojem sił wytwórczych procesów technicznych i technologicznych, a także z życiem duchowym społeczeństwa.

Najistotniejszą cechą powyższej perspektywy systemowo-dialektycznej jest, że zawiera ona wizję człowieka jako podmiotu i jednocześnie przedmiotu wszystkich relacji społecznych, to znaczy jednostki, która nie posiada stałej, abstrakcyjnej i niezменной istoty gatunkowej. Człowieka pojmuje się jako osobę, która potrafi samodzielnie kształtować i rozwijać wszystkie swoje właściwości fizyczne i psychiczne, oddziaływać pod wpływem środowiska społecznego — warstwy, klasy, narodowości czy większych zbiorowości ludzkich — na stosunki z innymi ludźmi.

Wiadomo, że człowiek należy jednocześnie do dwóch światów, przyrodniczego i społecznego, że oddziałuje na ich kształt dzięki sile swych przeżyć psychicznych o charakterze poznawczym, emocjonalnym i wolicjonalnym. Pojąć istotę oraz istnienie jednostki ludzkiej, to znaczy zrozumieć sens jego bycia w społeczeństwie, to jest sens jawiący się — zgodnie z poglądem Marksa — czy raczej stanowiący kwintesencję wszystkich związków i relacji, całokształtu stosunków międzyludzkich, które formułują istotowe właściwości człowieka, jego istotę gatunkową.

Dla przewyciężenia rozpowszechnionego w warunkach kultu Stalina oraz późniejszego — szczególnie od drugiej połowy lat sześćdziesiątych do połowy osiemdziesiątych — społeczno-ekonomicznego zastoju społeczeństwa radzieckiego, a także jednostronnego w istocie abstrakcyjno-scholastycznego podejścia do analizy zjawisk społecznych, szczególnie ważnego znaczenia nabiera autentyczny, filozoficzny namysł nad ontologią bytu społecznego, traktowanego jako dynamicznie rozwijająca się całość. Stosownie do tego wprowadzono kategorię przestrzeni społecz-

nej, pozwalającą uchwycić w jednolitej perspektywie badawczej rozmaite i różnorodne tendencje, interesy, oceny, sądy itd.

Owa kategoria mieści w sobie pojęcie warunku formy i jednocześnie miary ekonomiczno-polityczno-historycznego istnienia społeczeństwa oraz jednostki ludzkiej. Właśnie w pojęciu przestrzeni społecznej (rozumianej w sposób globalny) zawrzeć można różne systemy społeczno-ekonomiczne (np. socjalizm czy kapitalizm), oddzielne kraje, ich regiony, związane z nimi różnorodne stosunki produkcji, moralność, zasady organizacji rozmaitych instytucji społecznych np. państwa i innych. Za pomocą tego właśnie klucza metodologicznego badano problemy ludzkiej egzystencji. Wyniki tych badań przedstawiono w wielu opublikowanych ostatnio monografiach, opracowanych przez młodych filozofów, o których mówi się, że tworzą *nowe pokolenie*.

Wśród wielu prac profesorów najnowszej generacji można wyróżnić dokonania A. Matulenisa, N. Moklaka, W. Ruseckoj, S. S z a w i e l a i innych⁸. N. S. A. S z a w i e l — dochodzi do wniosku (w monografii *Socjalna sfera obščestva i ličnosti*) — na podstawie analizy środowiska społecznego jako życiowej przestrzeni ludzkiej osobowości — że omawiana przestrzeń społeczna stanowi szczególne pole aktywności człowieka, płaszczyznę przejawiania się jego skłonności i zdolności. Zapewnia ona też pełną możliwość wartościowej obiektywizacji właściwości ludzkich szczególnie wtedy, gdy dominują w niej zasady sprawiedliwości. Sprawiedliwość społeczna jest — stwierdza S. A. Szawiel — jakościowym świadectwem stosunków społecznych. Autor słusznie podkreśla, że dążenie do uzyskania niezасłużonych ulg i przywilejów podważa w sposób świadomy lub nieświadomy założenie o równości społecznej ludzi i wzbudza sprzeciw. Tak więc, konkluduje S. A. Szawiel, bez względu na to jakby nie używać wyrażenia *sprawiedliwość*, to i tak zawsze wystąpi w nim podtekst związany z odniesieniami do godności i równości. Wyrażenia — wasz pogląd jest sprawiedliwy oraz wasz sąd jest prawdziwy, podkreśla białoruski filozof, wydają się być na pierwszy rzut oka identyczne w sensie treści. Jednakże w pierwszym ujęciu odzwierciedla się nie tylko adekwatność poglądu, ale również to, co powiedział podmiot⁹.

Dużo miejsca we wzmiankowanej książce poświęca autor wzajem-

⁸ Por.: A. Matulenis: *Sistema obrazovanja i jeho rol ve vključenju mladosti v socialnu strukturu obščestva*. Vilnius 1985; H. Moklak: *Socialnye otnošenija: Struktura i formy projavlenija*. Kiev 1985; V. Ruseckaja: *Kollektivistskaja suščnost obščestvennych otnošenij socializma*. Minsk 1985; S. A. S a w i e l: *Socjalnaja sfera i ličnost*. Minsk 1988.

⁹ Por.: S. A. S a w i e l: *Socjalnaja sfera i ličnost*, op. cit., s. 67.

nym związku zachodzącym między potrzebą i interesem osobowości. Charakteryzując treść kategorii i interesu, S. A. Szawiel całkowicie słusznie podkreśla, że jej ważnym aspektem jawi się ukazanie podmiotu w jego właściwym świetle i możliwościach, nieodzownych dla pełnego zadowolenia. Wiele rozbudzonych form interesu zanika, albo przybiera inną abstrakcyjną, zastępczą postać, dlatego właśnie że człowiek nie znajduje w sobie dostatecznych możliwości dla realizacji umiejętności, nawyków, woli, tendencji itd.¹⁰ W teorii interesu, kończy autor monografii, niezbyt jasno określona została aktywność podmiotu. Realną formą istnienia interesu jest oczekiwanie (którego nie można zaspokoić), odsuwanie jego realizacji w bliżej nieokreślony czas¹¹.

Założenia teoretyczne autora wskazanej monografii zostały w sposób przekonujący potwierdzone badaniami socjologicznymi w licznych ośrodkach w zakresie rozmaitych dziedzin życia społecznego.

W pracy S. A. Szawiała oraz w badaniach prowadzonych przez T. I. Adułę, N. N. Mokłaka, W. I. Ruseckoj i innych zostały poddane analizie rozliczne części stosunków społecznych (lub sfer społecznych)¹². Brano pod uwagę wielopłaszczyznowe, strukturalne i elementarne związki (na przykład relacje między aktywnością wytwórczą i produkcyjną, kulturową i poznawczą, zespołową i indywidualną w odniesieniu do problemów rozwoju osobowości i kultury oraz problemów życia politycznego i społecznego w całości), uwarunkowania funkcjonalne z punktu widzenia apologii i afirmacji ogólnoludzkich wartości humanistycznych. Takie ujęcie wzbogaca radziecką myśl filozoficzną i socjologiczną o nowe rozwiązania i punkty widzenia w zakresie ontologii społecznej.

W ostatnich latach szczególnie ważne miejsce w filozofii radzieckiej zajmują problemy o charakterze globalnym. W związku z tym należy powiedzieć, że zainteresowanie tymi sprawami, to jest problemami demograficznymi i ekologicznymi itd. pojawiło się jednak w filozofii radzieckiej już nieco wcześniej, tuż przed pieriestrojką. — Niejednokrotnie o tym pisali I. T. F r o ł o w, W. W. Z a g ł a d i n, D. M. G w i s z a n i, G. H. S z a c h n a z a r o w, W. A. Ł o ś i inni¹³. W pracach tych uczonych po raz pierwszy została przedstawiona w sposób naukowy klasyfikacja globalnych problemów współczesności i scharakteryzowana ich szczególna rola w realizacji głównych kierunków i perspektyw rozwoju cywilizacji.

Ujęcie i rozważania o charakterze globalnym nie powinny być spro-

¹⁰ Ibidem, s. 142—143.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, s. 24—25, 54, 94—96; 126—127; 152—153.

wadzone tylko do analizy scjentystycznej zagadnień ekologicznych, demograficznych, energetycznych itd. powinny też uwzględniać czysto politologiczną perspektywę. Myślą przewodnią ostatnich prac filozoficznych poświęconych relacjom człowiek — przyroda stała się — często mocno akcentowana — potrzeba wypracowania w filozofii najbardziej podstawowych pytań i kategorii w tym zakresie. Udało się to przede wszystkim na gruncie etyki, szczególnie w odniesieniu do środowiska społecznego i przyrodniczego zagrożonego przez możliwość zagłady bronią masowego rażenia. Zwraca się w tym przypadku uwagę na następujące zagadnienia¹⁴:

- a) uświadomienie sobie potrzeby jedności wszystkich ludzi w obliczu zagrożenia;
- b) odejście od subiektywizmu w postępowaniu badawczym;
- c) zrozumienie nieodzowności ochrony otaczającego nas środowiska;
- d) uświadomienie odpowiedzialności człowieka za zjawiska powstające w wyniku przemian o charakterze globalnym.

Na jednym z posiedzeń okrągłego stołu poświęconych globalnym problemom współczesności, jego uczestniczka A. W. R i e w i e n k o, określając jego istotę, podkreśliła ze szczególną siłą odpowiedzialność moralną uczonych za ich rozwiązanie. Jeśli uczoney, zauważa L. W. R i e w i e n k o, dostrzega w rezultatach swojej pracy potencjalne zło, to jego obowiązkiem moralnym jest obrócić je dla dobra człowieka¹⁵.

Filozofowie jako pierwsi pośród przedstawicieli innych dziedzin nauki scharakteryzowali symptomy nadciągającego kryzysu ekonomicznego w ZSRR:

- a) określili jego podłoże społeczne;
- b) sformułowali dialektyczno-materialistyczne zasady naukowego wykorzystania przyrody;
- c) określili podstawowe pojęcia ekologii społecznej;
- d) przedstawili i scharakteryzowali założenia i treść ekologii społecznej jako nowej międzydyscyplinarnej dziedziny wiedzy¹⁶.

¹³ Patrz: V. V. Z a g l a d i n, I. T. F r o l o v: *Globalnye problemy sovremennosti: naučnýj i socyalnyj aspekty*. Moskwa 1981; G. H. Šachnazarov: *Graduščyj miroporiadok*. Moskwa 1981; *Kuda dvižetsa čelovečestvo?* Moskwa 1985; V. A. Loś, E. T. F a d e e v: *Celovek, obščestvo i priroda v viek NTR*. „Voprosy filosofii” 1981, nr 12, s. 47—57.

¹⁴ Patrz: A. N. A n t o n o v, V. V. V i n o k u r o v, O. V. G a m a n, A. N. Č u m a k o v: *Globalnye problemy sovremennosti i moralnaja otvietstviennost učonogo*. „Voprosy filosofii” 1988, nr 7, s. 79.

¹⁵ Ibidem, s. 80.

¹⁶ Patrz: E. V. Girusov: *Sistema „obščetstvo-piroda”*. W: *Problemy socyальноj ekologii*. Moskwa 1976; *Ekologičeskoe soznanie kak uslove optimalizacii vzajemno-*

II. NAUCZANIE FILOZOFII — PROPOZYCJE ZMIAN

Wiadomo, że na politechnikach, wyższych szkołach gospodarstwa wiejskiego, akademiach medycznych itp., szkołach wyższych zarówno z punktu widzenia władz uczelni, jak i studentów filozofię traktuje się jako niezbyt istotny dodatek do wiedzy zawodowej przyszłego specjalisty. W związku z tym w radzieckiej literaturze filozoficznej dość często pojawiają się rozważania, w których filozofowie starają się zrozumieć, skąd bierze się sceptycyzm studentów wyższych szkół zawodowych w stosunku do wiedzy filozoficznej. *Oczywiście* — pisze docent E. W. Zołotuchina-Abolina — *program filozoficzny w tych szkołach nie jest dostosowany do pozafilozoficznych kierunków studiów (...)*¹⁷. Na owych kierunkach, podkreśla E. W. Zołotuchina-Abolina, do dzisiejszego dnia ciągle i często przeważa schematyczny system podawania materiału oparty na trącej myszką zasadzie *scjentyzm-dogmatyzm*. Pod pozorem wzbogacenia wiedzy wciska się na siłę w umysł młodzieży studenckiej budzącą jej naturalny sprzeciw, zarzuconą w innych krajach, bezwartościową obecnie sztampę¹⁸. I bez względu na to, jakby nie był utalentowany wykładowca, jak bardzo wyraziście i dobitnie podawałby wiadomości, to jego walka o pogłębienie i poszerzenie wiedzy przypisanych mu w procesie dydaktycznym studentów, i tak jest — ze względu na samą mało wartościową treść — z góry skazana na porażkę. Kurs filozofii został bowiem skonstruowany tak, że jego program od początku do końca prezentuje studentom przesadnie obiektywne i bezstronne ujęcie charakteryzowanych zagadnień i nic dziwnego zatem, że w konsekwencji nie wyzwała żadnej aktywności poznawczej, wywołuje obojętność, indyferentny stosunek do stawianych problemów¹⁹. Dlatego też niezmiernie istotnym krokiem w kierunku racjonalizacji, usprawnienia, wzbudzenia zainteresowania (w jak najlepszym znaczeniu tych pojęć) filozofią — twierdzą radzieccy nauczyciele akademicki — powinna stać się głęboko i wszechstronnie przemyślana i przygotowana optymalnie radykalna przebudowa programów edukacji filozoficznej na wskazanych kierunkach studiów.

Na przykład ta sama E. W. Zołotuchina-Abolina zauważa

dejstvia obščestva i prirody. W: *Filosofskie problemy globalnoj ekologii*. Moskwa 1983, s. 105—120; idem: *Socialnaja ekologija: Specifika jejo problem i osnovnye zadači razvitija*. W: *Voprosy socjoekologii*. Lvov 1987, s. 13—13; J. M a r k o v: *Stanovene socyalnoj ekologii*. „Obščestvennye nauki” 1987, nr 6, s. 86—101.

¹⁷ Patrz E. V. Zołotuchina-Abolina: *Filosofskaja znanie: radikalnoe obnovenie i aktualnye problemy prepodavanija*. „Filosofskie nauki” 1988, nr 8, s. 85.

¹⁸ Ibidem, s. 88.

¹⁹ Ibidem.

dalej, że jej zdaniem na przykład nauczanie logiki powinno od samego początku być zbliżone do kwestii związanych ze sprawami życia codziennego, do problematyki o charakterze światopoglądowym. Od owej problematyki powinno dokonać się jakby organiczne przejście do teorii człowieka w kontekście życia społecznego, to jest antropologii filozoficznej, która by stanowiła znaczną część programu edukacji filozoficznej. Tak zapoczątkowany i pomyślany kurs edukacji filozoficznej zakończyć by można wprowadzeniem w zagadnienia gnoseologii, metodologii czy logiki dialektycznej. Jeśli zaś idzie o *wyprofilowanie*, to jest dostosowanie programu nauczania filozofii do specyfiki studiów, to można w czasie krótkich wykładów specjalistycznych wprowadzać do toku edukacji filozoficznej, problemy dotyczące odpowiedniego zawodu czy specjalności. Natomiast na zajęciach programowych starego typu można by wprowadzić ćwiczenia, wykłady czy seminaria o charakterze fakultatywnym, zbliżające filozofię do problemów związanych z uprawianiem wyuczonego przez studentów zawodu, naturalnie z uwzględnieniem podstaw metodologicznych dziedzin, które właśnie znajdują się w kręgu zainteresowania — np. humanistycznych czy praktycznych.

Propozycje dotyczące zmiany koncepcji nauczania filozofii ściśle przeplatają się w radzieckiej literaturze z propozycjami zmian struktury filozofii jako nauki i dyscypliny akademickiej wraz z potrzebą wyraźniejszego określenia kręgu problemów filozoficznych. Dość interesujące postawienie i rozwiązanie danego problemu można znaleźć, jak sądzimy, w artykule profesora W. A. B l i u m k i n a pt. *O pierestrojke filozofskiej nauki*.

Autor tego artykułu zauważa, iż twierdzenia i teorie filozofii marksistowskiej były uprzednio traktowane zawsze w sposób dogmatyczny, nadawano im wydzwięk absolutny i niepodważalny, przekraczając znacznie granice rzeczywistej możliwości ich zastosowani²⁰. Takie właśnie, jak twierdzi Blumkin, traktowanie podstawowych problemów filozofii marksistowskiej znacznie zubaża filozofię marksistowską w ogóle i jej rolę oraz miejsce w nauce, kulturze, społeczeństwie. Autor zauważa, że w obręb filozofii marksistowskiej powinny wejść jako jedne z jej ważniejszych działów — filozofia społeczna, antropologia filozoficzna, których krąg zainteresowań obejmowałby następujące zagadnienia: sens materialistycznego pojmowania historii, naturę życia społecznego, krótkie charakterystyki podstawowych mechanizmów rozwoju społecznego, istotę człowieka i osobowości, a także tematy mówiące

²⁰ Por.: V. A. Blumkin: *O perestrojke filozofskiej nauki (problematika i struktura učebnogo kursa)*. „Filosofskie nauki” 1988, nr 8, s. 90.

o źródłach poznania, o naturze idealizmu oraz kategoriach potrzeby, interesu, praktyki, działalności, twórczości, stosunków społecznych, kultury, cywilizacji itd.²¹

Teoria bytu i antropologia filozoficzna, pisze W. A. B l i u m k i n, odkrywają drogę, wskazują możliwości rozwiązania szerokiego kręgu problemów filozoficznych, związanych z analizą ogólnych, najbardziej istotnych odniesień człowieka do świata zewnętrznego, przyrody i społeczeństwa. Owe odniesienia przejawiają się w formie poznania, oceny, przekształcania — innymi słowy w formie gnozeologii, aksjologii oraz w działalności praktycznej zmieniającej zastany świat²².

W całości, podsumowując swoje rozważania W. A. Bliumkin, porządek, kolejność prezentacji zagadnień filozofii marksistowskiej w procesie edukacji filozoficznej można przedstawić mając na względzie przedstawione wyżej rozważania, w sposób następujący:

1. Teoria bytu.
2. Antropologia filozoficzna.
3. Gnoseologia.
4. Aksjologia.
5. Prakseologia.
6. Logika.
7. Metodologia.
8. Filozofia przyszłości.²³

Wiadomo, że gdy mówi się o filozofii marksistowskiej to ma się przede wszystkim na myśli materializm dialektyczny oraz materializm historyczny. Ale kiedy w końcu lat siedemdziesiątych i na początku osiemdziesiątych miała miejsce dyskusja o przedmiocie filozofii marksistowskiej to wybitny radziecki filozof B. M. Kiedrow bronił twierdzenia przyjmującego, że filozofia marksistowska to tylko materializm dialektyczny i że materializm historyczny nie wchodzi w jego obręb²⁴.

Nawiązując do tej dyskusji W. A. Bliumkin zauważa, iż materializm historyczny powinien włączyć w swój obręb dział zwany antropologią filozoficzną, to jest filozoficzną teorię człowieka i społeczeństwa. Jeśli zaś idzie o podstawową treść materializmu historycznego, to należy podkreślić, że posiada ona nie filozoficzny, lecz socjologiczny charakter²⁵.

²¹ Ibidem, s. 92—93.

²² Ibidem, s. 94.

²³ Ibidem.

²⁴ Por. „Voprosy filosofii” 1979, nr 10, s. 33—45; 1982, nr 1, s. 52—62; nr 12, s. 124—135.

²⁵ Por.: V. A. B l u m k i n: *O perestrojke filosofskoj nauki*, op. cit., s. 96.

Zachodzące w ZSRR procesy *nowego myślenia* obejmują swym zasięgiem wszystkie sfery życia społeczeństwa radzieckiego. Dotyczy to również nowego — mającego tylko na względzie merytoryczny punkt widzenia — stosunku oraz oceny niemarksistowskich koncepcji, teorii, systemów, tendencji i kierunków współczesnej filozofii i socjologii. Radzieccy przedstawiciele nauk społecznych — pozostając zgodnie z własnymi zapatrywaniami o wydźwięku marksistowskim — dużo uwagi poświęcają obecnie na ściśle naukową analizę koncepcji niemarksistowskich, stawiających aktualne problemy współczesnej rzeczywistości, szukając w ich treści *racjonalnego jądra*. Coraz rzadziej pojawiają się prace, w których w sposób aprioryczny odrzuca się wszystkie teorie nie wywodzące się z kręgu marksizmu. Natomiast coraz częściej w treści prac — książek i artykułów — jawi się jako myśl przewodnia pogląd negujący partykularyzmy, przyjmujący globalny punkt widzenia, wskazujący, że wszyscy jesteśmy mieszkańcami jednego wspólnego domu — Ziemi, że powinniśmy dążyć do stworzenia sojuszu między marksistami i niemarksistami w zakresie obrony pokoju, rozbrojenia, rozwiązania ekologicznych, energetycznych i innych problemów współczesności.

Wszystko to wymaga zburzenia rzeczywistości, u której podstaw leżą stare stereotypy i sfalsyfikowane poglądy. Wymaga stworzenia nowych punktów widzenia, ujęć, orientacji i perspektyw. I filozofia radziecka weszła właśnie na drogę takich przemian.

Tłumaczył:
Jerzy Kosiewicz